

การบัญชีสำหรับหุ้นกู้อนุพันธ์ภายใต้ TFRS 9

ดร.สมชาย สุภัทรกุล

รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการบัญชี

คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ได้รับต้นฉบับบทความ : 3 มกราคม 2563

วันที่แก้ไขปรับปรุงบทความ : 6 มีนาคม 2563

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ : 20 มีนาคม 2563

บทคัดย่อ

มาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับที่ 9 เรื่อง เครื่องมือทางการเงิน (Thai Financial Reporting Standard No. 9 Financial Instruments หรือ TFRS 9) กำหนดแนวทางที่แตกต่างกันสำหรับสินทรัพย์ทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์ และหนี้สินทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์ สินทรัพย์ทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์จะจัดประเภทและวัดมูลค่ารวมกัน ทั้งหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝง ในขณะที่หนี้สินทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์จะจัดประเภทและวัดมูลค่าแยกจากกัน เมื่อลักษณะเชิงเศรษฐกิจและความเสี่ยงของหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน

คำสำคัญ: หุ้นกู้อนุพันธ์ อนุพันธ์แฝง สินทรัพย์ทางการเงิน หนี้สินทางการเงิน

Accounting for Structured Notes under TFRS 9

Dr.Somchai Supattarakul

*Associate Professor of Department of Accounting,
Thammasat Business School, Thammasat University*

Received: *January 3, 2020*

Revised: *March 6, 2020*

Accepted: *March 20, 2020*

ABSTRACT

Under Thai Financial Reporting Standard No. 9 Financial Instruments (TFRS 9), there are different guidelines for classification and measurement of financial assets and financial liabilities arisen from structured notes. Bifurcation is not allowed for the classification and measurement purpose of financial assets arisen from structured notes. Structured notes giving rise to financial liabilities are bifurcated into plain-vanilla bonds and embedded derivatives for the classification and measurement purpose if economic characteristics and risks of plain-vanilla bonds and embedded derivatives are closely related.

Keywords: Structured Note, Embedded Derivative, Financial Asset, Financial Liability

บทนำ

หุ้นกู้อนุพันธ์ (Structured Notes) เป็นเครื่องมือทางการเงินที่ประกอบด้วย “หุ้นกู้พื้นฐาน” (Plain-vanilla Bond) และ “อนุพันธ์แฝง” (Embedded Derivative) ซึ่งมักมีการจ่ายผลตอบแทนหรือชำระคืนเงินต้นทั้งหมดหรือบางส่วน โดยอ้างอิงกับตัวแปรที่กำหนดไว้ล่วงหน้า เช่น ราคาหลักทรัพย์ ดัชนีหลักทรัพย์ ราคาสินค้าโภคภัณฑ์ อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ อัตราดอกเบี้ย อัตราเงินเฟ้อ อันดับความน่าเชื่อถือองค์กร เป็นต้น ตัวอย่างของหุ้นกู้อนุพันธ์ ได้แก่ หุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงอัตราเงินเฟ้อ (Inflation-linked Note) ซึ่งดอกเบี้ยที่ผู้ลงทุนได้รับจะผันแปรไปตามการเปลี่ยนแปลงของอัตราเงินเฟ้อ และหุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงกับดัชนีหลักทรัพย์ (Equity-linked Note) อาจกำหนดว่าหากภายในสิ้นปี SET Index สูงกว่า 1,700 จุด นักลงทุนจะได้รับผลตอบแทนร้อยละ 4.5 ต่อปี หาก SET Index ต่ำกว่า 1,700 จุด แต่สูงกว่า 1,600 จุด นักลงทุนจะได้รับผลตอบแทนร้อยละ 3.5 ต่อปี หาก SET Index ต่ำกว่า 1,600 จุด นักลงทุนจะไม่ได้ผลตอบแทนใดๆ

หุ้นกู้อนุพันธ์ยังรวมถึงหุ้นกู้แปลงสภาพ (Convertible Bond) ซึ่งเป็นเครื่องมือทางการเงินที่ประกอบด้วย “หุ้นกู้พื้นฐาน” และ “อนุพันธ์แฝง” ซึ่งก็คือสิทธิแปลงสภาพ (Conversion Right) จากหุ้นกู้เป็นหุ้นสามัญของกิจการผู้ออกหุ้นกู้เอง เช่น หุ้นกู้แปลงสภาพของบริษัท สิงห์ เอสเตท จำกัด (มหาชน) และหุ้นกู้แปลงสภาพของบริษัท สหพัฒนาอินเตอร์โฮลดิ้ง จำกัด (มหาชน) เป็นต้น และหุ้นกู้แลกเปลี่ยน (Exchangeable Bond) ซึ่งเป็นเครื่องมือทางการเงินที่ประกอบด้วย “หุ้นกู้พื้นฐาน” และ “อนุพันธ์แฝง” ซึ่งก็คือสิทธิแปลงสภาพจากหุ้นกู้เป็นหุ้นสามัญของกิจการอื่น เช่น หุ้นกู้แลกเปลี่ยนของบริษัท เจริญโภคภัณฑ์อาหาร จำกัด (มหาชน) ที่ผู้ถือหุ้นกู้มีสิทธิในการแปลงสภาพเป็นหุ้นสามัญของบริษัท ซีพี ออลล์ จำกัด (มหาชน) เป็นต้น

กิจการผู้ออกหุ้นกู้อนุพันธ์จะมีหนี้สินทางการเงิน ในขณะที่กิจการผู้ลงทุนในหุ้นกู้อนุพันธ์จะมีสินทรัพย์ทางการเงิน ดังนั้นกิจการทั้งผู้ออกและผู้ลงทุนควรทราบแนวทางในการจัดประเภทและวัดมูลค่าสินทรัพย์ทางการเงินและหนี้สินทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์ภายใต้มาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับที่ 9 เรื่อง เครื่องมือทางการเงิน (Thai Financial Reporting Standard No. 9 Financial Instruments หรือ TFRS 9) ซึ่งเริ่มบังคับใช้ในวันที่ 1 มกราคม 2563 สำหรับกิจการที่มีส่วนได้เสียสาธารณะ (Publicly Accountable Entities หรือ PAEs)

บทความนี้อธิบายแนวทางในการจัดประเภทและวัดมูลค่าสินทรัพย์ทางการเงินและหนี้สินทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์ภายใต้ TFRS 9 ซึ่งมีแนวทางที่แตกต่างกัน กล่าวคือ สินทรัพย์ทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์จะจัดประเภทและวัดมูลค่างานรวมกันทั้งหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝง ในขณะที่หนี้สินทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์จะจัดประเภทและวัดมูลค่าแยกจากกัน เมื่อลักษณะเชิงเศรษฐกิจและความเสี่ยงของหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน

การจัดประเภทและวัดมูลค่าสินทรัพย์ทางการเงินและหนี้สินทางการเงิน

มาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับที่ 9 เรื่อง เครื่องมือทางการเงิน (Thai Financial Reporting Standard No.9 Financial Instruments หรือ TFRS 9) กำหนดแนวทางในการจัดประเภทและวัดมูลค่าสินทรัพย์ทางการเงินและหนี้สินทางการเงินจากเครื่องมือทางการเงิน ดังนี้

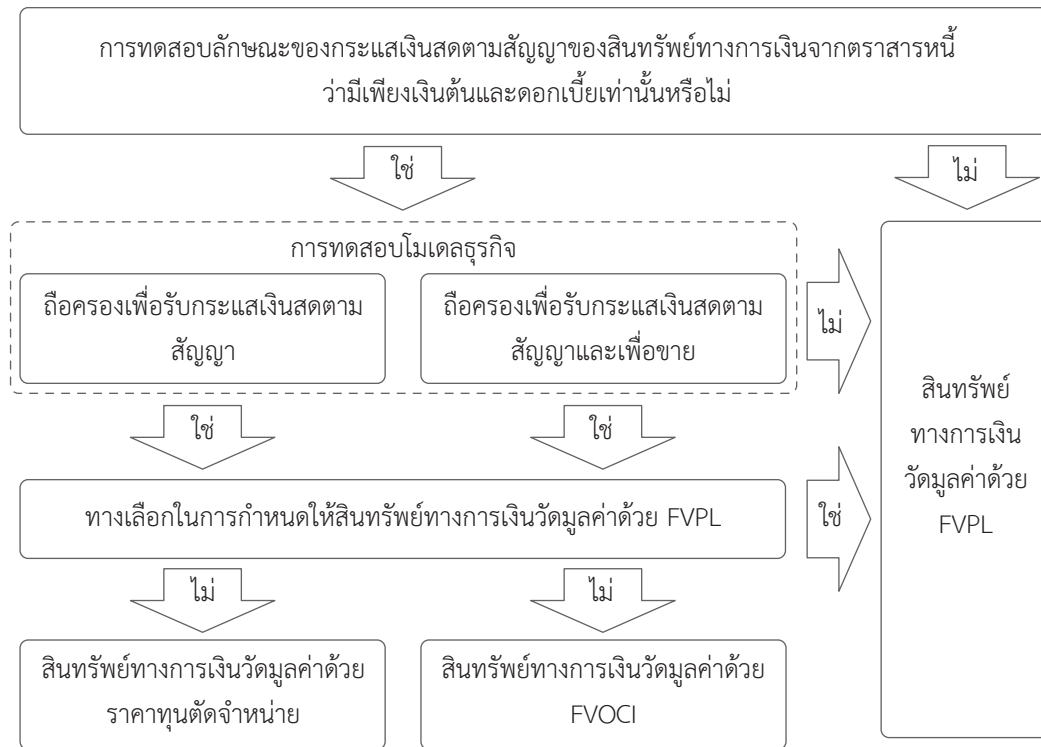
ประเภทที่ 1 สินทรัพย์ทางการเงินหรือหนี้สินทางการเงินวัดมูลค่าด้วยมูลค่ายุติธรรมผ่านกำไรหรือขาดทุน (Financial Asset/Financial Liability at Fair Value through Profit or Loss (FVPL))

ประเภทที่ 2 สินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วยมูลค่ายุติธรรมผ่านกำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จอื่น (Financial Asset at Fair Value through Other Comprehensive Income (FVOCI))

ประเภทที่ 3 สินทรัพย์ทางการเงินหรือหนี้สินทางการเงินวัดมูลค่าด้วยราคาทุนตัดจำหน่าย (Financial Asset/Financial Liability at Amortized Cost)

สินทรัพย์ทางการเงินจากตราสารหนี้สามารถจัดประเภทเป็นได้ทั้งสินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วย FVPL หรือ FVOCI หรือราคาทุนตัดจำหน่าย โดยกิจการต้องเริ่มต้นด้วยการพิจารณาตราสารหนี้ที่ถือครองเกี่ยวกับลักษณะของกระแสเงินสดตามสัญญาของตราสารหนี้ (Contractual Cash Flows Characteristic Test) และตามด้วยการพิจารณาโมเดลธุรกิจ (Business Model Test) ที่เกี่ยวข้องกับการถือครองตราสารหนี้ โดย Contractual Cash Flows Characteristic Test หรือการทดสอบลักษณะของกระแสเงินสดตามสัญญา เป็นการพิจารณาว่ากระแสเงินสดตามสัญญาที่กิจการจะได้รับมีเพียงแค่เงินต้นและดอกเบี้ยหรือไม่ (Solely Payment of Principal and Interest หรือ SPPI) ในขณะที่ Business Model Test หรือการทดสอบโมเดลธุรกิจ เป็นการพิจารณาวัตถุประสงค์การถือครองตราสารหนี้ว่าถือครองเพื่อรับกระแสเงินสดตามสัญญา (Held to Collect) หรือถือครองเพื่อรับกระแสเงินสดตามสัญญาและเพื่อขาย (Held to Collect and Sell)

สินทรัพย์ทางการเงินจากตราสารหนี้ที่มีกระแสเงินสดตามสัญญาเพียงแค่เงินต้นและดอกเบี้ยเท่านั้นและถือครองเพื่อรับกระแสเงินสดตามสัญญา (Held to Collect) จะจัดประเภทเป็นสินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วยราคาทุนตัดจำหน่าย และสินทรัพย์ทางการเงินจากตราสารหนี้ที่มีกระแสเงินสดตามสัญญาเพียงแค่เงินต้นและดอกเบี้ยเท่านั้นและถือครองเพื่อรับกระแสเงินสดตามสัญญาและเพื่อขาย (Held to Collect and Sell) จะจัดประเภทเป็นสินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วย FVOCI ในขณะที่สินทรัพย์ทางการเงินจากตราสารหนี้ที่มีกระแสเงินสดตามสัญญาอื่นนอกเหนือจากเงินต้นและดอกเบี้ย หรือไม่ได้ถือครองทั้งแบบ Held to Collect และแบบ Held to Collect and Sell จะจัดประเภทเป็นสินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วย FVPL ดังรูป

การจัดประเภทและวัดมูลค่าหนี้สินทางการเงินมีความซับซ้อนน้อยกว่าสินทรัพย์ทางการเงิน TFRS 9 กำหนดให้หนี้สินทางการเงินที่ไม่ได้เกิดจากอนุพันธ์จัดประเภทเป็นหนี้สินทางการเงินวัดมูลค่าด้วยราคาทุนตัดจำหน่าย ในขณะที่หนี้สินทางการเงินที่เกิดจากอนุพันธ์จัดประเภทเป็นหนี้สินทางการเงินวัดมูลค่าด้วย FVPL อย่างไรก็ตาม กิจการสามารถเลือก Fair Value Option เพื่อจัดประเภทและวัดมูลค่าหนี้สินทางการเงินที่ไม่ได้เกิดจากอนุพันธ์ให้เป็นหนี้สินทางการเงินวัดมูลค่าด้วย FVPL โดยมีข้อยกเว้นว่าผลกำไรหรือผลขาดทุนที่ยังไม่เกิดขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงความเสี่ยงด้านเครดิตของกิจการผู้ออกตราสารหนี้เองไม่ได้รับรู้ในกำไรหรือขาดทุน แต่ได้รับรู้เป็นกำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จอื่น (OCI)

สินทรัพย์ทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์

สำหรับกิจการที่ลงทุนในหุ้นกู้อนุพันธ์จะมีสินทรัพย์ทางการเงิน การจัดประเภทและวัดมูลค่าต้องพิจารณาลักษณะของกระแสเงินสดตามสัญญา (Contractual Cash Flows Characteristics) ว่ามีเพียงแค่งเงินต้นและดอกเบี้ยหรือไม่ (Solely Payment of Principal and Interest หรือ SPPI) หากหุ้นกู้อนุพันธ์ใดมีกระแสเงินสดตามสัญญาอื่นใดนอกเหนือจากเงินต้นและดอกเบี้ย หุ้นกู้อนุพันธ์นั้นต้องจัดประเภทเป็นสินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วยมูลค่ายุติธรรมผ่านกำไรหรือขาดทุน (FVPL)

เพื่อประโยชน์ในการพิจารณากระแสเงินสดตามสัญญาของหุ้นกู้อนุพันธ์ ผู้อ่านควรทราบถึงความหมายของคำว่า “ดอกเบี้ย” ตาม TFRS 9 ก่อน โดย TFRS 9 กำหนดความหมายของดอกเบี้ยให้ครอบคลุมกระแสเงินสดต่าง ๆ ที่สะท้อน

ถึงผลตอบแทนสำหรับมูลค่าเงินตามเวลา (Time Value of Money) ความเสี่ยงด้านเครดิต (Credit Risk) และความเสี่ยงและต้นทุนจากการให้กู้ยืมพื้นฐานอื่น (Other Basic Lending Risks and Costs) เช่น ความเสี่ยงสภาพคล่อง (Liquidity Risk) ค่าใช้จ่ายในการบริหาร (Administrative Costs) กำไรขั้นต้น (Profit Margin) เป็นต้น

TFRS 9 ไม่อนุญาตให้แยกองค์ประกอบของหุ้นกู้อนุพันธ์เป็นหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงในการจัดประเภทและวัดมูลค่า กล่าวคือ การพิจารณาว่าสินทรัพย์ทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์จะจัดเป็นสินทรัพย์ทางการเงินประเภทใด ต้องพิจารณาหุ้นกู้อนุพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกัน การพิจารณาลักษณะของกระแสเงินสดตามสัญญาจะพิจารณากระแสเงินสดตามสัญญาทั้งหมดของหุ้นกู้อนุพันธ์ ไม่ให้แยกพิจารณาว่ากระแสเงินสดตามสัญญาของหุ้นกู้พื้นฐานมีอะไรบ้างและกระแสเงินสดตามสัญญาของอนุพันธ์แฝงมีอะไรบ้าง

ถึงแม้ว่าหุ้นกู้พื้นฐานจะมีกระแสเงินสดตามสัญญาเพียงเงินต้นและดอกเบี้ยเท่านั้น แต่กระแสเงินสดตามสัญญาของอนุพันธ์แฝงอาจมีลักษณะเป็นดอกเบี้ยหรือไม่ก็ได้ หากกระแสเงินสดตามสัญญาของอนุพันธ์แฝงมีลักษณะของ “ดอกเบี้ย” ตาม TFRS 9 ดังได้กล่าวไว้ข้างต้น จะถือว่ากระแสเงินสดตามสัญญาของหุ้นกู้อนุพันธ์มีเพียงแค่เงินต้นและดอกเบี้ยเท่านั้น (SPPI) จึงต้องพิจารณาเกี่ยวกับโมเดลธุรกิจต่อไปได้ว่าการถือครองหุ้นกู้อนุพันธ์เพื่อรับกระแสเงินสดตามสัญญา (Held to Collect) หรือเพื่อรับกระแสเงินสดตามสัญญาและเพื่อขาย (Held to Collect and Sell) หรือไม่

ในทางตรงข้าม หากกระแสเงินสดตามสัญญาของอนุพันธ์แฝงไม่ใช่ดอกเบี้ยตาม TFRS 9 จะถือว่ากระแสเงินสดตามสัญญาของหุ้นกู้อนุพันธ์มีกระแสเงินสดอื่นนอกเหนือจากเงินต้นและดอกเบี้ย ทำให้สินทรัพย์ทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์นั้นเป็นสินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วย FVPL ซึ่งต้องแสดงมูลค่าของสินทรัพย์ทางการเงินในงบแสดงฐานะการเงินด้วยมูลค่ายุติธรรมและรับรู้ผลกำไรหรือผลขาดทุนที่ยังไม่เกิดขึ้น (Unrealized Gain/Loss) จากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมของหุ้นกู้อนุพันธ์ในกำไรหรือขาดทุน โดยไม่ต้องทดสอบเกี่ยวกับโมเดลธุรกิจเลยว่าจะจะเป็นแบบ Held to Collect หรือ Held to Collect and Sell

การพิจารณากระแสเงินสดตามสัญญาของหุ้นกู้อนุพันธ์ประเภทต่าง ๆ อธิบายได้ดังนี้

หุ้นกู้แปลงสภาพ (Convertible Bonds) เป็นเครื่องมือทางการเงินที่ประกอบด้วยหุ้นกู้พื้นฐานและสิทธิแปลงสภาพจากหุ้นกู้เป็นหุ้นสามัญของกิจการผู้ออกหุ้นกู้เอง สิทธิแปลงสภาพนี้ถือเป็นอนุพันธ์แฝงที่มูลค่าขึ้นอยู่กับมูลค่ายุติธรรมของหุ้นสามัญของกิจการผู้ออกหุ้นกู้เอง ซึ่งไม่ตรงตามคำนิยามของดอกเบี้ยตาม TFRS 9 ดังนั้นกระแสเงินสดตามสัญญาของหุ้นกู้แปลงสภาพจึงมีกระแสเงินสดอื่นนอกเหนือจากเงินต้นและดอกเบี้ย สินทรัพย์ทางการเงินจากหุ้นกู้แปลงสภาพจึงต้องจัดประเภทเป็นสินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วย FVPL ซึ่งต้องแสดงมูลค่าของสินทรัพย์ทางการเงินในงบแสดงฐานะการเงินด้วยมูลค่ายุติธรรมและรับรู้ผลกำไรหรือผลขาดทุนที่ยังไม่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมของหุ้นกู้อนุพันธ์ในกำไรหรือขาดทุน

หุ้นกู้แลกเปลี่ยน (Exchangeable Bond) ซึ่งเป็นเครื่องมือทางการเงินที่ประกอบด้วยหุ้นกู้พื้นฐานและสิทธิแปลงสภาพจากหุ้นกู้เป็นหุ้นสามัญของกิจการอื่น สิทธิแปลงสภาพนี้ถือเป็นอนุพันธ์แฝงที่มูลค่าขึ้นอยู่กับมูลค่ายุติธรรมของหุ้นสามัญที่อ้างอิง ซึ่งไม่ตรงตามคำนิยามของดอกเบี้ยตาม TFRS 9 ดังนั้นกระแสเงินสดตามสัญญาของหุ้นกู้แลกเปลี่ยนจึงมีกระแสเงินสดอื่นนอกเหนือจากเงินต้นและดอกเบี้ย สินทรัพย์ทางการเงินจากหุ้นกู้แลกเปลี่ยนจึงต้องจัดประเภทเป็นสินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วย FVPL เช่นเดียวกับสินทรัพย์ทางการเงินจากหุ้นกู้แปลงสภาพ

หุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงอัตราเงินเฟ้อหรืออัตราดอกเบี้ย ซึ่งเป็นเครื่องมือทางการเงินที่ประกอบด้วยหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงที่ทำให้ผู้ลงทุนได้รับดอกเบี้ยที่ผันแปรไปตามการเปลี่ยนแปลงของอัตราเงินเฟ้อหรืออัตราดอกเบี้ยอ้างอิง กระแสเงินสดของหุ้นกู้อนุพันธ์ในลักษณะนี้ตามปกติถือได้ว่ามีเพียงแค่เงินต้นและดอกเบี้ยเท่านั้น เนื่องจากอัตราเงินเฟ้อหรืออัตราดอกเบี้ยอ้างอิงอาจตีความได้ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับมูลค่าเงินตามเวลา (Time Value of Money) และความเสี่ยงด้านเครดิต (Credit Risk) ตามความหมายของดอกเบี้ยตาม TFRS 9 เช่น หุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงอัตราเงินเฟ้อที่ดอกเบี้ยที่จ่ายแปรผันตามอัตราเงินเฟ้อของสกุลเงินเดียวกันกับสกุลเงินของหุ้นกู้ หุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงอัตราดอกเบี้ยที่ดอกเบี้ยที่จ่ายแปรผันตาม LIBOR หุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงอัตราดอกเบี้ยที่ดอกเบี้ยที่จ่ายแปรผันตาม Thai Baht Interest Rate Fixing เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กระแสเงินสดของหุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงอัตราเงินเฟ้อหรืออัตราดอกเบี้ยบางประเภทไม่เข้าเงื่อนไขของ SPPI ตาม TFRS 9 เช่น หุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงอัตราเงินเฟ้อของสกุลเงินเหรียญสหรัฐในขณะที่หุ้นกูกำหนดเป็นเงินบาท หุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงอัตราดอกเบี้ยแบบย้อนทิศ¹ เป็นต้น

ดังนั้นสินทรัพย์ทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงอัตราเงินเฟ้อหรืออัตราดอกเบี้ยที่ผ่านการทดสอบลักษณะของกระแสเงินสดตามสัญญาและสามารถพิจารณาต่อไปเกี่ยวกับโมเดลธุรกิจว่าถือครองแบบ Held to Collect หรือแบบ Held to Collect and Sell เพื่อที่จะจัดประเภทเป็นสินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วยราคาทุนตัดจำหน่าย หรือ FVOCI ตามลำดับ มิเช่นนั้นก็จะถือเป็นสินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วย FVPL

หุ้นกู้อนุพันธ์ในลักษณะอื่น นอกเหนือจากหุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงอัตราเงินเฟ้อหรืออัตราดอกเบี้ย มักจะไม่ผ่านการทดสอบลักษณะของกระแสเงินสดตามสัญญา กล่าวคือ กระแสเงินสดตามสัญญาที่ผู้ลงทุนจะได้รับมักกำหนดด้วยปัจจัยอื่นใดที่ไม่ได้สะท้อนถึงมูลค่าเงินตามเวลา ความเสี่ยงด้านเครดิต และความเสี่ยงและต้นทุนจากการให้กู้ยืมพื้นฐานอื่น จึงไม่ถือเป็นดอกเบี้ยตาม TFRS 9 ทำให้สินทรัพย์ทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์ประเภทนี้ต้องจัดประเภทเป็นสินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วย FVPL ซึ่งต้องแสดงมูลค่าของสินทรัพย์ทางการเงินในงบแสดงฐานะการเงินด้วยมูลค่ายุติธรรมและรับรู้ผลกำไรหรือผลขาดทุนที่ยังไม่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมของหุ้นกู้อนุพันธ์ในกำไรหรือขาดทุน โดยไม่ต้องทดสอบเกี่ยวกับโมเดลธุรกิจเลยว่าจะเป็นแบบ Held to Collect หรือ Held to Collect and Sell

ตัวอย่างของหุ้นกู้อนุพันธ์ที่ไม่ผ่านการทดสอบลักษณะของกระแสเงินสดตามสัญญา ได้แก่ หุ้นกู้อนุพันธ์อ้างอิงดัชนีราคา SET50 ซึ่งหุ้นกู้อนุพันธ์ประเภทนี้ให้อัตราผลตอบแทนหรือดอกเบี้ยสูงกว่าการลงทุนในหุ้นกู้ทั่วไป ซึ่งดอกเบี้ยหรือผลตอบแทนนั้นจะอ้างอิงกับราคาของหลักทรัพย์ใน SET50 หรือหุ้นกู้อนุพันธ์แบบ Principal Protected Note ซึ่งหุ้นกู้อนุพันธ์ประเภทนี้ผู้ลงทุนสามารถจำกัดผลขาดทุนและยังเปิดโอกาสให้ผู้ลงทุนสามารถทำอะไรหรือได้รับผลตอบแทนเพิ่มเติมจากการลงทุน โดยผลตอบแทนขึ้นอยู่กับการเคลื่อนไหวของราคาหลักทรัพย์อ้างอิงใน SET50 ที่นักลงทุนได้กำหนดไว้ ซึ่งเป็นอัตราผลตอบแทนตามสัดส่วน หรือที่เรียกว่า Participation Rate (PR) ทั้งนี้ PR จะมากหรือน้อยนั้น ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับอัตราการรับประกันเงินต้นหรือ Protection Level (%)

1 หุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงอัตราดอกเบี้ยแบบย้อนทิศ (Inverse Floater) จะจ่ายดอกเบี้ยที่แปรผกผันกับอัตราดอกเบี้ยอ้างอิง กล่าวคือ Inverse Floater จะจ่ายดอกเบี้ยด้วยอัตราดอกเบี้ยเพดานหักอัตราดอกเบี้ยอ้างอิง เช่น หุ้นกู้อนุพันธ์กำหนดอัตราดอกเบี้ยที่จ่ายเท่ากับร้อยละ 12 ต่อปี (ดอกเบี้ยเพดาน) หักอัตราดอกเบี้ย MLR หากอัตราดอกเบี้ย MLR เท่ากับร้อยละ 7 ต่อปี หุ้นกู้อนุพันธ์นี้จะจ่ายดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 5 ต่อปี หากอัตราดอกเบี้ย MLR เท่ากับร้อยละ 8 ต่อปี หุ้นกู้อนุพันธ์นี้จะจ่ายดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 4 ต่อปี

หนี้สินทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์

กิจการผู้ออกหุ้นกู้อนุพันธ์จะมีหนี้สินทางการเงิน กิจการผู้ออกหุ้นกู้อนุพันธ์ต้องพิจารณาว่าลักษณะเชิงเศรษฐกิจและความเสี่ยงของหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันหรือไม่ หากลักษณะเชิงเศรษฐกิจและความเสี่ยงของหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน กิจการผู้ออกหุ้นกู้อนุพันธ์ไม่ต้องแยกองค์ประกอบของหุ้นกู้อนุพันธ์เป็นหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงในการจัดประเภทและวัดมูลค่า เช่น หุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงอัตราดอกเบี้ย LIBOR เป็นต้น ในทางตรงข้าม หากลักษณะเชิงเศรษฐกิจและความเสี่ยงของหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงไม่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน เช่น หุ้นกู้แปลงสภาพ หุ้นกู้อนุพันธ์ที่อัตราดอกเบี้ยอ้างอิงดัชนีราคาหลักทรัพย์ เป็นต้น กิจการผู้ออกหุ้นกู้อนุพันธ์ต้องแยกองค์ประกอบของหุ้นกู้อนุพันธ์เป็นหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงและจัดประเภทและวัดมูลค่าสององค์ประกอบนี้แยกออกจากกัน

โดยหลักการแล้ว มูลค่ายุติธรรมของหุ้นกู้อนุพันธ์เท่ากับผลรวมของมูลค่ายุติธรรมของหุ้นกู้พื้นฐานและมูลค่ายุติธรรมของอนุพันธ์แฝง ในกรณีที่ลักษณะเชิงเศรษฐกิจและความเสี่ยงของหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงไม่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน กิจการผู้ออกหุ้นกู้อนุพันธ์ต้องคำนวณมูลค่ายุติธรรมของหุ้นกู้พื้นฐานและมูลค่ายุติธรรมของอนุพันธ์แฝงและจัดประเภทและวัดมูลค่าของหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงแยกจากกันตั้งแต่วันเริ่มแรก ในทางปฏิบัติ กิจการสามารถคำนวณมูลค่ายุติธรรมของหุ้นกู้พื้นฐานได้ไม่ยากนัก กิจการจึงอาจคำนวณมูลค่ายุติธรรมของอนุพันธ์แฝง โดยใช้ผลต่างระหว่างมูลค่ายุติธรรมของหุ้นกู้อนุพันธ์และมูลค่ายุติธรรมของหุ้นกู้พื้นฐาน เช่น บริษัท ก ออกจำหน่ายหุ้นกู้แปลงสภาพอายุ 10 ปี ราคาตามมูลค่าเท่ากับ 10,000,000 บาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 6.0 ต่อปี จ่ายดอกเบี้ยปีละครั้ง ในราคา 10,000,000 บาท โดยอัตราผลตอบแทนตลาดสำหรับหุ้นกู้พื้นฐานของบริษัทเท่ากับร้อยละ 7.0 ต่อปี มูลค่ายุติธรรมของหุ้นกู้พื้นฐานคือผลรวมของมูลค่าปัจจุบันของดอกเบี้ย (ปีละ 600,000 บาท ณ สิ้นปี เป็นเวลา 10 ปี) และราคาตามมูลค่า (10,000,000 บาท ณ สิ้นปีที่ 10) โดยคิดลดด้วยอัตราคิดลด 7.0% ซึ่งมีค่าเท่ากับ 9,250,133 บาท ดังนั้นมูลค่ายุติธรรมของสิทธิแปลงสภาพหรืออนุพันธ์แฝงจึงเท่ากับ 749,867 บาท (10,000,000 บาท - 9,250,133 บาท)

องค์ประกอบแรกของหุ้นกู้อนุพันธ์ คือ “หุ้นกู้พื้นฐาน” มักจัดประเภทเป็นหนี้สินทางการเงินวัดมูลค่าด้วยราคาทุนตัดจำหน่าย (Amortized Cost) โดยรับรู้ค่าใช้จ่ายดอกเบี้ยในกำไรหรือขาดทุนด้วยวิธีอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริง (Effective Interest Method) และไม่มีการรับรู้ผลกำไรหรือผลขาดทุนที่ยังไม่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมของหุ้นกู้พื้นฐาน อย่างไรก็ตาม บริษัทสามารถเลือก Fair Value Option เพื่อที่จะวัดมูลค่าหนี้สินทางการเงินด้วย FVPL โดยมีข้อยกเว้นว่าผลกำไรหรือผลขาดทุนที่ยังไม่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงความเสี่ยงด้านเครดิตของกิจการผู้ออกตราสารหนี้เองไม่ได้รับรู้ในกำไรหรือขาดทุน แต่ได้รับรู้เป็นกำไรขาดทุนเบ็ดเสร็จอื่น (OCI)

องค์ประกอบสองของหุ้นกู้อนุพันธ์ คือ “อนุพันธ์แฝง” TFRS 9 กำหนดให้จัดประเภทอนุพันธ์ที่ไม่เข้าเงื่อนไขของการบัญชีป้องกันความเสี่ยง (Hedge Accounting) เป็นประเภทที่ต้องวัดมูลค่าด้วย FVPL ไม่ว่าอนุพันธ์นี้จะมีสถานะเป็นสินทรัพย์ทางการเงินหรือหนี้สินทางการเงิน กิจการจึงต้องวัดมูลค่าอนุพันธ์แฝงนี้ด้วยมูลค่ายุติธรรม เพื่อแสดงในงบแสดงฐานะการเงินและรับรู้ผลกำไรหรือผลขาดทุนที่ยังไม่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมของอนุพันธ์แฝงในกำไรหรือขาดทุน

อย่างไรก็ตาม สำหรับหุ้นกู้แปลงสภาพ (Convertible Bond) อนุพันธ์แฝงคือสิทธิแปลงสภาพจากหุ้นกู้เป็นหุ้นสามัญของกิจการผู้ออกหุ้นกู้เอง ซึ่งเป็นไปตามนิยามของส่วนของผู้ถือหุ้นตามมาตรฐานการรายงานทางการเงินฉบับที่ 32 เรื่อง

การแสดงรายการเครื่องมือทางการเงิน (Thai Accounting Standard No. 32 Financial Instruments: Presentation หรือ TAS 32) จึงถือเป็นรายการในส่วนของเจ้าของ ไม่ใช่หนี้สินทางการเงิน มูลค่าตามบัญชีของสิทธิแปลงสภาพที่แสดงในส่วนของเจ้าของในงบแสดงฐานะการเงินจะเท่ากับมูลค่ายุติธรรมของสิทธิแปลงสภาพ ณ วันเริ่มแรก ไม่มีการวัดมูลค่าใหม่ด้วยมูลค่ายุติธรรม ณ วันที่ในงบแสดงฐานะการเงิน จึงไม่มีการรับรู้ผลกำไรหรือผลขาดทุนจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมของสิทธิแปลงสภาพ

unสรุป

หุ้นกู้อนุพันธ์ (Structured Note) เป็นเครื่องมือทางการเงินที่ประกอบด้วยหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงซึ่งมักมีการจ่ายผลตอบแทนหรือชำระคืนเงินต้นทั้งหมดหรือบางส่วน โดยอ้างอิงกับตัวแปรที่กำหนดไว้ล่วงหน้า เช่น ราคาหลักทรัพย์ ดัชนีหลักทรัพย์ ราคาสินค้าโภคภัณฑ์ อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ อัตราดอกเบี้ย อัตราเงินเฟ้อ อันดับความน่าเชื่อถือองค์กร เป็นต้น หุ้นกู้อนุพันธ์ยังรวมถึงหุ้นกู้แปลงสภาพ (Convertible Bond) โดยมีสิทธิแปลงสภาพจากหุ้นกู้เป็นหุ้นสามัญของกิจการผู้ออกหุ้นกู้เองเป็นอนุพันธ์แฝง และหุ้นกู้แลกเปลี่ยน (Exchangeable Bond) โดยมีสิทธิแปลงสภาพจากหุ้นกู้เป็นหุ้นสามัญของกิจการอื่นเป็นอนุพันธ์แฝง

กิจการทั้งผู้ออกและผู้ลงทุนควรทราบแนวทางในการจัดประเภทและวัดมูลค่าสินทรัพย์ทางการเงินและหนี้สินทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์ภายใต้ TFRS 9 ซึ่งเริ่มบังคับใช้ในวันที่ 1 มกราคม 2563 สำหรับกิจการที่มีส่วนได้เสียสาธารณะ (Publicly Accountable Entities หรือ PAEs)

การจัดประเภทและวัดมูลค่าสินทรัพย์ทางการเงินและหนี้สินทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์ภายใต้ TFRS 9 มีแนวทางที่แตกต่างกัน กล่าวคือ สินทรัพย์ทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์จะจัดประเภทและวัดมูลค่ารวมกันเป็นหุ้นกู้อนุพันธ์ ไม่แยกพิจารณาเป็นหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝง ในขณะที่หนี้สินทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์จะจัดประเภทและวัดมูลค่ารวมกันหรือแยกจากกัน ขึ้นอยู่กับว่าลักษณะเชิงเศรษฐกิจและความเสี่ยงของหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันหรือไม่ หากลักษณะเชิงเศรษฐกิจและความเสี่ยงของหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน หนี้สินทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์จะจัดประเภทและวัดมูลค่ารวมกัน ในทางตรงข้าม หากลักษณะเชิงเศรษฐกิจและความเสี่ยงของหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงไม่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน หนี้สินทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์จะจัดประเภทและวัดมูลค่าแยกจากกันระหว่างหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝง

สำหรับสินทรัพย์ทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์ หากกระแสเงินสดตามสัญญาของหุ้นกู้อนุพันธ์มีกระแสเงินสดตามสัญญาอื่นนอกเหนือจากเงินต้นและดอกเบี้ย (เช่น หุ้นกู้แปลงสภาพ หุ้นกู้แลกเปลี่ยน หุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงดัชนีราคาหลักทรัพย์ เป็นต้น) สินทรัพย์ทางการเงินนั้นต้องจัดประเภทเป็นสินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วยมูลค่ายุติธรรมผ่านกำไรหรือขาดทุน ซึ่งต้องแสดงมูลค่าของสินทรัพย์ทางการเงินในงบแสดงฐานะการเงินด้วยมูลค่ายุติธรรมและรับรู้ผลกำไรหรือผลขาดทุนที่ยังไม่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงมูลค่ายุติธรรมของหุ้นกู้อนุพันธ์ในกำไรหรือขาดทุน หากกระแสเงินสดตามสัญญาของหุ้นกู้อนุพันธ์มีเพียงแค่งเงินต้นและดอกเบี้ย (เช่น หุ้นกู้อนุพันธ์ที่อ้างอิงอัตราเงินเฟ้อหรืออัตราดอกเบี้ยบางประเภท เป็นต้น) ต้องพิจารณาในลำดับถัดไปเกี่ยวกับโมเดลธุรกิจว่าถือครอง เพื่อรับกระแสเงินสดตามสัญญา (Held to Collect) หรือเพื่อรับกระแสเงินสดตามสัญญาและเพื่อขาย (Held to Collect and Sell) เพื่อจะจัดประเภทเป็น

สินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วยราคาทุนตัดจำหน่าย หรือสินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วยมูลค่ายุติธรรมผ่านกำไรหรือขาดทุนเบ็ดเสร็จอื่น ตามลำดับ มิเช่นนั้นก็จะจัดประเภทเป็นสินทรัพย์ทางการเงินวัดมูลค่าด้วยมูลค่ายุติธรรมผ่านกำไรหรือขาดทุน

สำหรับหนี้สินทางการเงินจากหุ้นกู้อนุพันธ์ หากลักษณะเชิงเศรษฐกิจและความเสี่ยงของหุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝงไม่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน กิจการต้องแยกหุ้นกู้อนุพันธ์เป็นสององค์ประกอบ ได้แก่ หุ้นกู้พื้นฐานและอนุพันธ์แฝง โดยหุ้นกู้พื้นฐานสามารถจัดประเภทเป็นหนี้สินทางการเงินวัดมูลค่าด้วยราคาทุนตัดจำหน่าย ในขณะที่อนุพันธ์แฝงต้องวัดมูลค่าด้วยมูลค่ายุติธรรมผ่านกำไรหรือขาดทุน ยกเว้นหุ้นกู้แปลงสภาพ (Convertible Bond) ที่อนุพันธ์แฝงถือเป็นรายการในส่วนของเจ้าของ ไม่ใช่หนี้สินทางการเงิน จึงไม่ต้องวัดมูลค่าด้วยมูลค่ายุติธรรมผ่านกำไรหรือขาดทุน

REFERENCES

- Federation of Accounting Profession. (2018). Thai Accounting Standard No.32 Financial Instruments: Presentation.
- Federation of Accounting Profession. (2018). Thai Financial Reporting Standard No.9 Financial Instruments.

